

OD PRAMENE KE KVILDĚ

Maličké, slaboučké, bezbranné. Ale o své místo se nezdolně hlásící. Takhle vypadá každý lidský novorozenec. A nejinak je tomu s vodními toky, budoucími řekami. Je určité místo zemského povrchu, kde se říční toky rodí, kde vypadají tak nepatrně a nenápadně, kde pouze slibují, že brzy zesílí a stanou se tou tenkou modrou linkou, kterou je kartografové zobrazí na mapách. Platí to i o Vltavě. Na úbočí šumavské 1 315 metrů vysoké Černé hory v nadmořské výšce 1 172 m, nedaleko státní hranice se Spolkovou republikou Německo najdete ten úplný začátek. Za války tu zřídili Němci pracovní dřevařský zajatecký tábor, v němž připravovali o život zejména sovětské důstojníky. Po válce se toto území stalo na čtyřicet let obyvatelstvu nepřístupnou pohraniční zónou.

Dnes se k pramenům naší největší, ale především nejkrásnější řeky dostanete šestikilometrovou chůzí z Kvildy po modré značce, velmi trefně se této převážně lesní komunikaci říká Vltavská cesta. Lidé dovedou být v geografickém názvosloví výstižní. Z Modravy je to po červené dvojnásobně daleko, takže odtud raději ne. Žádnou velkou slávu na konci tohoto putování nečekejte, žádný stříbrně zurčící pramen. Spíš jen takový vlhký průsak mezi suťovými kameny. Aby tomu začátku byl dán přece jen nějaký patos, vybudovali místní nadšenci asi o 200 metrů níže dřevěný chodníček a kamennou ohrádku, ve které se voda přítokem z trubky podstatně viditelněji hromadí. A to je ono poutní místo, k němuž pěšky a s námahou stoupají zvědavci, kteří touží spatřit to, co je obvykle za počátek Vltavy vydáváno. Je to ale jen turistům určená pouhá symbolika, takové přívětivé a v dobrém myšlené šidítko.

Proč lidem tolik záleží na tom, aby zjistili, kde ten nepatrný a mnohdy ani ne úplně přesně lokalizovatelný výron vody, ten mokřad či prameniště, z něhož se teprve po mnoha kilometrech vytvoří to, co snese označení řeka, vlastně je? Poutník, neúnavně se trmácející k tomuto bodu cestou necestou, má na to prostou odpověď: chci to vidět! A tak stejně jako u pramenů Vltavy u šumavské Černé hory, můžete spatřit davy zvědavců, které žene vpřed a vzhůru touha spatřit pramen Labe v nadmořské výšce 1 387 m na Labské louce v Krkonoších nebo pramen řeky Moravy v obdobné výšce 1 380 m na úbočí Králického Sněžníku. A čeho se jim v cíli namáhavé cesty dostane? Šidítka! Posvátně postojí u symbolické studánky a většina z nich netuší nebo si to nechce připustit, že ten skutečný, pravý a nefalšovaný začátek jejich milované řeky je někde nenápadně v terénu o několik set metrů dále. Svět chce být klamán, říká prastará moudrost.

Kdo objevil prameny našich nejvýznačnějších řek? V případě světových veletoků, které obvykle pramení v těžko přístupných končinách, se o takové objevitelství vedou lité spory a ten, komu je nakonec objevitelská palma vítězství přiřčena, je oslavován. Uvedme si to na příkladu tří nejdelších řek světa, Nilu, Amazonky a Jang-č-tiangu.

Pro lidstvo je z nich již od starověku nejdůležitější řekou Nil, protože je nejživotadárnější. Řecký historik Herodotos z Halikarnassu, žijící v 5. století př. n. l., vyslovil přesvědčení, že prameny Nilu nebudou v hloubce afrického kontinentu nikdy objeveny. Mýlil se. Ale jaké byly kolem toho problémy! Nejprve v roce 1858 prohlásil J. H. Speke, že počátkem Nilu je jeho výtok z jezera Ukerewe (dříve Viktoriino jezero). Setkalo se to se značným nesouhlasem a slavní cestovatelé D. Livingstone a H. M. Stanley posunuli nilský pramen za Ukerewe k jihu do Burundi a za jeho zdroj označili řeku Ruvyironzu. Ale bojuje se dál. V roce 2006 posunul B. Waldecker pramen Nilu do Rwandy. Z toho plynula celková délka toku 6 695 km, délkové prvenství. Ale Nil se z této zlaté medaile neradoval, jak ukážeme v následujícím odstavci. A o tom, zda je to poslední a konečné slovo v tomto hledání, nejspíš poslední slovo ještě řečeno nebylo.

V pátrání po pramenech Amazonky se dominantně objevuje česká stopa. V roce 1707 publikoval trutnovský jezuita S. Fritz výsledky svého pátrání v Amazonii a na jím pořízené mapě vyznačil bod, o kterém prohlásil, že tady

Pramen Vltavy. (Ilustrace D. Lizoňová)

amazonský veletok pramení. Z toho odvozena plynula délka Amazonky, která tuto řeku řadila po Nilu na druhé místo na světě. Po třech stech letech vedl do této oblasti peruánských hor expedici profesor geografie na Karlově univerzitě B. Janský a ten stanovil pramen řeky zhruba o tři sta kilometrů dále. Tím celkovou délkou 7 063 km Amazonka Nil přetrumfla. Je teď na prvním místě. Peruánská vláda ho za tento objev obdařila státním vyznamenáním a titulem komtura.

Možná si někdo řekne: no a co? Chleba pro to levnější nebude. Nesdílím tuto skepsi. Jednak to v Peru posiluje mezi lidem pocit národní hrdosti, asi jako u nás vítězství na hokejovém šampionátu v Naganu, jednak je to jeden z nekonečného počtu dokladů, že člověk v úsilí o poznání nikdy nepoleví.

Zatímco Amazonka i Nil protékají mnoha státy, třetí nejdelší řeka světa, 6 300 km dlouhý veletok Jang-č-ťiang je od pramene až po velkolepé deltovité ústí do Východočínského moře souvisle na čínském území.

Kde se můžeme podívat u toho čínského veletoku na jeho pramen? Tady stále tápeme. Ví se, že je to někde v pohoří Tang Gula na okraji tibetské náhorní plošiny, ale přesná lokalizace zatím chybí. Takže v tomto případě bohužel nemůžeme posloužit jménem jeho objevitele. Že bychom tam poslali osvědčeného profesora Přírodovědecké fakulty Bohumíra Janského?

Vraťme se však pokorně z dalekých světových končin zpět na Šumavu. Kdo objevil pramen Nilu a Amazonky, víme. Ale je známo jméno objevitele pramene Vltavy? O prameni Labe se nám dochovalo, že v roce 1684 sem vážila namáhavou cestu jeho velebnost pan královéhradecký biskup, aby pramen vysvětil. Ale proč se s obdobným úkolem nevypravil pod šumavskou Černou horu některý z jihočeských církevních hodnostářů? Odpověď neznám. Objevitelem pramene Vltavy byl nejspíš některý z bezejmenných místních lesníků, nebo dřevorubec či sběrač lesních plodů a ten to prozradil dále. Zřejmě se však jeho jméno nikdy nedozvíme. Musíme se s tím smířit.

Milí vodáci! Pokud si přejete mít těsně pod pramenem nějaké plavidlo, pak by to mohla být nanejvýš dětská papírová lodička. Tenká budoucí řeka teče od onoho slavnostního počátku pod názvem Černý potok tzv. Vltavickou brázdou k jihovýchodu. Cestou sbírá jeden přítokový minipotůček za druhým. Některé z nich mají dokonce jméno, např. Lesní potok. To není moc nápadité, protože lesní jsou ty drobné zdejší vodoteče všechny.

Takhle nějak vypadá za deště pramen Vltavy ve svahu nad úředně označeným místem. Podle toho, jak je vlhko, stěhuje se trochu nahoru a dolů. (Foto V. Cílek)

Na vrstevnici 1 105 m se slíjí do malého jezírka. Jakže se jmenuje? Prostě Jezírko.

Za zvlášť vysokého vodního stavu bychom tu už mohli spatřit vyznavače extrémního adrenalinového vodáctví, pokud by k tomu dostali povolení. Nás jako zájemce o skalní podklad vodního toku bude zajímat, jaké tu máme horniny houfně se objevující jako balvany v korytě potoka. Žádné zázraky v tomto ohledu zde nečekejte. Terén je zde sice horský, svažité, ale půda je tu močálovitá, podmáčená. Ale kameny v korytě rodící se Vltavy vás nenechají na pochybách, že pod rašeliníkem skrytý skalní podklad je rulový.

Jak je schematicky vyznačeno na připojeném podélném profilu (viz barevná příloha), protéká Vltava postupně několika geologickými jednotkami. Jsou to metamorfované horniny tzv. moldanubika (v tomto geologickém termínu zřetelně zaznívá, že jde o území mezi Vltavou – Moldau a Dunajem – Danubiem), dále žulové vyvřeliny moldanubického plutonu,

žulové horniny středočeského plutonu, sedimenty a vulkanity barrandienského neoproterozoika včetně specifické jednotky zvané Jílovské pásmo, sedimenty a vulkanity barrandienského staršího paleozoika, trochu si u Kralup nad Vltavou škrtne o sedimenty karbonu a svou čtyři stovky kilometrů dlouhou pouť zakončí tokem v sedimentech svrchní křídly. Na jednotvárnost skalního podkladu svého koryta si Vltava rozhodně stěžovat nemůže.

Zůstaňme po geologické stránce v rámci této kapitoly u nejhořejšího úseku řeky, tady vlastně ještě v podstatě potoka, který si ve směru ke Kvildě razí cestu na sever. Už tu výše padla zmínka, že jde o ruly. Název „rula“ poprvé použil v obrozenecké době přírodovědec Jan Svatopluk Presl. Podle již existujícího slova žula zkoušel varianty bula, dula, kula a nakonec se mu zdál nejpříjemnější tvar s písmenem r na začátku. A ten se ujal, užíváme ho dodnes, spolu se Slováky, jako jediní na světě.

Ruly si můžeme v pohodlí prohlédnout v nízké kamenné obrubě symbolického vltavského pramene. Jsme v tzv. jednotvárné sérii moldanubika a tak s nějakými zvláštnostmi se tu sotva setkáme: ruly a migmatity a zase ruly a migmatity. Hranice mezi těmito dvěma petrografickými typy je graduální čili plynulými přechody spojená. Čemu jeden odborník říká už migmatit, to je pro druhého specialistu pořád ještě rula. A naopak. Migmatity jsou místy páskované a na rozdíl od rul mívají vyšší podíl živců. Z tmavých minerálů obsahují tmavou slídu čili biotit, zatímco světlá slída čili muskovit se vyskytne spíš ojediněle.

Občas se objevuje Fe-Mg křemičitan cordierit, makroskopicky v těchto horninách těžko rozpoznatelný. Je to zde na jihu Čech běžný minerál, ale před necelou stovkou let, když byl v těchto horninách rozpoznán, byl jeho objevitel rázem slavný. Rovněž podružným a lokálním zastoupením se vyznačuje alumosilikát sillimanit v podobě bělavých chuchvalcovitých jehliček. Neměli bychom se příliš zatěžovat zmínkou o apatitu a zirkonu, které se sice v každém vzorku objevují běžně, ale v nepatrném množství, a navíc v rozměrech, které makroskopickou identifikaci neumožňují. Takovým podružným minerálům odborníci na horniny říkají akcesorie. Jsou něco, jako je v jídle koření. Stavba horniny je hrubě a nepříliš výrazně paralelní (břidličnatá), přičemž směr břidličnatosti v daném úseku je zhruba východozápadní. Drobné osvěžení v této jednotvárnosti nabídnou ojedinělé a nanejvýš

jen několik málo metrů mocné žíly světlých žulových porfyrů. Není jich tu mnoho, ale jsou nepřehlédnutelné.

Nepropadejme marným nadějím, petrografická jednotvárnost nás bude ještě řadu dalších kilometrů provázet v následujících kapitolách. Na horniny, které budou zajímavější a užitečnější, si budeme muset ve směru říčního toku ještě počkat. Tato fádnot a nevalná geotechnická kvalita skalního podkladu má ve zdejší panenské přírodě, která tu patří do prvního ochranného pásma Národního přírodního parku Šumava, svou nespornou přednost: nikdo se tu nikdy ani nepokoušel kámen těžit a zasazovat tím nedotčené krajině ránu. Jsme tu v území, kde lidé pracně hledají rovnováhu mezi tím, zda je tu člověk pro přírodu, nebo příroda pro člověka.